

Aki egyes írók, esetek vagy éppen kuriózumok iránt érdeklődik, az meg éppen kifogyhatatlan tárházat talál Szinnyei munkájában, kezdve az olyan jelentősebb kérdésektől, mint pl. az, hogy a Bach-korszakban hány utánzata készült Eötvös *Karthausijának* vagy Gyulai *Vén színiészének*, a legfuresább különlegességeikig; pl. hogy Forster Rudolf volt «az egyetlen elbeszélőnk, ki maga szedte ki novelláit» (t. i. nyomdász volt); hogy K. G. kétkötetes regényét adott ki 1853-ban, melyről maga ezt mondja: «Irtam öngyakorlásul saját élvezetemre»; hogy a világutazó Xántus János Kaliforniából küldte haza egyetlen víg elbeszélését; hogy Beöthy László *Menyasszony* c. regénye befejezetlenül maradt, s csak az 1881-i Ország Világban jelent meg, még pedig a befejezés megírására a lap szerkesztője előbb Németh Ignác hírlapírót kérte fel, azután Kazár Emilt, Kazár meg is ígérte, de nem teljesíthette ígéretét, úgyhogy végre is magának a szerkesztőnek, szerzőnk testvérbátyjának, Szinnyei Józsefnek kellett megírnia. — Szerzőnk egyhelyt megjegyzi, hogy Csátáry Ottó elbeszélésgyűjteményének II. kötete csak hiányos példányban van meg a Nemzeti Múzeum könyvtárában. «Teljes példányát seholsem tudtam megkapni». (A tudósi lelkiismeretességnek kell-e ennél tiszteletreméltóbb kuriózuma?)

Szinnyei fogalmazásmódja világos és élvezetes, csak egy észrevételem van a magyarosság nevében: a vonatkozó névmást és határozószókat olyankor is sűrűn alkalmazza mondatkapcsolásra, mikor ez nem fér össze a magyar nyelv szellemével, t. i. utóidejűséget kifejező mellékmondatokban; ilyen esetekben nem is alá-, hanem mellérendelő mondatfűzés volna helyes. «Dénest elfogják és Bécsbe viszik, hol labanc lesz belőle». — «A kertész bosszúból felgyújtja a régi udvarházat, mely elpusztul», stb.

E II. kötet végén 52 lapra terjedő, rendkívüli értékű bibliografia van összeállítva.

ZSIGMOND FERENC.

Schöpplin Aladár: Mikszáth Kálmán. (Magyar írók. Szerk. Eckhardt Sándor.) Budapest 1941. Franklin-társulat. 8-r, 156 l.

Mikszáth irodalmi munkásságát behatóbban először 1910-ben, az író jubileuma s egyszersmind halála évében méltatták egykorú kritikusaink. E bírálatok és méltatások között is kivált Beöthy Zsolt akadémiai jelentése, Négyesy Lászlónak a *Budapesti Szemlében* megjelent tanulmánya, Schöpplin Aladár (*Magyar írók*) és Oláh Gábor (*Írói arcképek*) két essay-je. Ugyancsak a jubileum évében jelent meg Várdai Bélának a Kisfaludy-Társaság megbízásából írt szép Mikszáth-életrajza, mely Mikszáth születését (1847) is tisztázza (a Révai Lexikon 1849. évszáma tehát téves) s az író műveit az életrajz keretében jellemezte is. Ezt a művet kéziratban még Mikszáth elolvasta, meg is dicsérte s csak az volt a kifogása, hogy egy-két regényét túlszigorúan bírálja el s itt-ott hiteleseknek fogad el költött dolgokat. (L. Takáts: *Hangok a múltból.*) Az érdem oroszlánrésze azonban a Mikszáth körüli irodalomban Rubinyi Mózesé, aki nemcsak a nagy író életét írta meg, hanem műveinek összegyűjtésében is segítségére volt, s hátrahagyott műveinek felkutatásával lehetővé tette, hogy Mikszáth ifjúkori dolgozataiban az író fejlődését szemlélhessük. Ez a munka sok gondosságot, utánjárást

s nagy buzgalmat kívánt, már csak azért is, mert Mikszáth sokféle álnévvel, jellel írta alá fiatalkori cikkeit, tárcáit és elbeszéléseit. Már most megjegyezzük, hogy a nagy író közelgő 100-éves születése ünnepére műveinek új kiadására lesz szükség s ez remélhetőleg a művek időrendi csoportosítását tartja szem előtt. E jövőendő kiadás jó hasznát fogja venni Rubinyi szorgos jegyzeteinek.

A Mikszáth-irodalomnak e teljességet nem igénylő áttekintése is arra figyelmeztet, hogy ez az irodalom bizony elég hiányos. Ha Mikszáthné nem írta volna meg *Visszaemlékezéseit*, ezt a rendkívül őszinte és vonzó könyvet, ura életének egyik fontos szakaszáról és egyéniségének érdekes vonásairól csak kevés fogalmunk lenne. Mikszáth szüleiéről, az író jogászkoráról stb. így is keveset tudunk. Az említett jeles írói arcképek is természetüknél fogva igen gazdagok finom esztétikai észrevételekben, de hiányzik belőlük sok minden, amire a művelt olvasó, s még inkább a szakember jogosan kíváncsi lehet. Így hiányát érezzük olyan műveknek, melyek az író képzeletét, nyelvét és stílusát is elemzik s György Lajos gondos tanulmányai alapján szerkesztőművészetének egyéni vonásaira is rámutatnak. Nyelvének és stílusának szembeötlő sajátosságait Rubinyi egy külön tanulmányban fejtegette ugyan, de ez a munka is folytatásra vár. Érdekes lenne pl. nyomon követni az író stílusának kialakulását, nyelvének és szólásainak gazdagodását, megjelölve a szavak és szólások származási helyét, vagy azt, hogy alkotott-e Mikszáth maga is új szavakat. A «hírverés» szót pl., melyet újabban Hegedüs Loránt szóalkotásának véltünk a «reklám» szó helyettesítésére (maga Hegedüs is a magáénak vélte), már Mikszáth is használta.¹ Bizony, még sok mindennel tartozunk Mikszáthnak.

Schöppflin Aladár, mikor e legújabb Mikszáth-arckép megírására vállalkozott, bizonyára maga is érezte, hogy több jeles tanulmánya után még mindig adós Mikszáthnak, még mindig van róla mondanivalója. A választás, mely e feladattal őt bízta meg, szerencsés volt. Fiatal korában a Vasárnapi Ujságban egy területen dolgozott a lap főmunkatársával, beszélt vele, hallott róla, ismerte kézíratait s közönségét s mint közeli szem- és fültanú élte át a nagy író korának egyik szakát. Ezért van, hogy a kort is, az író is teljes megértéssel szemléli, nem úgy, mint némely mai esztéta, ki a századvég irodalmában csak süllyedést s a világhírű humoristában csak anekdotázó írókat akar látni. S van Schöppflin írói egyéniségében egy, a mai idők divatjától eltérő, rokonszenves vonás: a természetes hang, az előadásnak keresetlen egyszerűsége és közvetlensége. Szerinte Mikszáth előadásának az a fővarázsa, hogy legközelebb esik az élő beszédhez. Ilyen az ő előadása is: mintha csak élő beszédét hallanók könyve olvasásakor. Mesterének e stílusbeli hatása vagy rokonsága teszi fejtegetéseit világossá, könnyűvé, úgy, hogy nemcsak tárgya érdekessége, hanem könnyed, igazán folyamatos előadása miatt is könyvét egy ültében végigolvashatja az ember. S ez nagy szó ma, mikor ifjabb íróink jó része minden erejét megfeszíti, hogy stílusmutatványaival kifárasssa az olvasót.

¹ (L. *Szelistyei asszonyok*, 30. lap. Jub. kiadás. De más helyeken is.)

Mikszáth emberi és írói egyénisége híven kirajzolódik előttünk Schöpflin tanulmányában. Ritkán esik meg, hogy vitába szállhatnánk egy-egy megjegyzésével; ha megesis, ennek bizonyára az az oka, hogy Mikszáth gazdag művészete és folyton vagy változó, vagy fejlődő világnézete gyakran csábít ellentétes megállapításokra. A tanulmány a *Tót atyafiak* és *Jó palócok* első sikerétől a negyvenéves írói jubileumig kíséri végig az író, közben megvilágítja életrajzi adatait, jellemzi minden jelentősebb művét, sőt — ami Schöpflinnél szokatlan — egyik népszerű regényét részletesen elemzi is, keresve a közönségre tett nagy hatása elemeit. Az író népszerűsítő teljes rajzról lévén szó, természetes, hogy esztétikai észrevételeinek egy része a szakember előtt nem ismeretlen, de ez annyit is jelenthet, hogy a szakember e tudására szintén Schöpflin útmutatása alapján eszmélt rá egy 1910-ben írt szép essay-je olvasásakor. Mindamellett a könyv gazdag újabb, finom megfigyelésekben. Hogy csak a legfontosabbat említsem ezek közül, ilyen pl. az is, hogy Mikszáth alapján romantikus író, témái is azok, csak a megjelenítés, az előadás realista szellemű. E sorok írója ugyanilyennek látja Mikszáthot egy készülő művében s örömmel erősödik meg abban a véleményében, hogy még *A kaszát vásárló paraszt* is legföllebb *«Egy kaszát vásárló paraszt»* lehetett, amilyent Mikszáth életében csak egyszer láthatott s akkor is nem kis túlzással rajzolta némileg ellenszenvenné. *A Milyen a magyar iparos?* Szirákija sem élethű, általánosítható, hanem érdekes és kivételes alak, aki Mikszáth képzeletét épp különössége miatt ragadta meg. A mult században ezeket az alakokat a parasztság és iparosok típusának nézték.

Schöpflinnek természetesen nincs tere az anyag efféle részletes tárgyalására (aminthogy nekünk sincs) s ez nem is fontos. A fontos az, hogy Mikszáth műveinek újabb végigolvasása termékeny volt rá nézve s régibb megállapításait igen sok új megfigyeléssel gyarapította. De még fontosabb, hogy az esztétával párosuló szépíró e megfigyelései alapján oly szemléltető, meleg és hű képet rajzolt Mikszáthról, hogy a mai, Mikszáthtól kissé elszakadt olvasót visszaviszi a nagy humorista műveihöz s ugyanazt az olvasót visszavonja aztán a maga tanulságos szép könyvének újra-elolvasásához.

A könyv irodalmunk legvonzóbb írói arcképei közé tartozik.

KEMÉNYFY JÁNOS.

Újabb Mikszáth-irodalom. 1. *Oserzy Béla: A nagy palóc elindult.* (Mikszáth Kálmán szegedi éve.) Szeged, 1939. 273 l. — 2. *Riedl Frigyes: Mikszáth Kálmán.* Magyar Irodalmi Ritkaságok. Szerkeszti Vajthó László. 47. szám. Tanítványaival sajtó alá rendezte dr. Somos Jenő. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. 118 l. — 3. *Kráhl Vilmos: Mikszáth a jogász.* Dr. Vajna és Bokor. Budapest, 1941. 161 l.

Mikszáth Kálmán az utóbbi években mindinkább az érdeklődés előterébe került. Harsányi Zsolt filmjei (a *Nosztalgia-fü* esete *Tóth Marival*, s legújabban az *Eladó birtok*) újra ráterelik a figyelmet Mikszáth humoros világára, s ez visszahat népszerűségére, amely halála után pár esztendőre ellankadt, de azután, mint a búvó folyó, újra kitört a sziklák közül, s ő ma